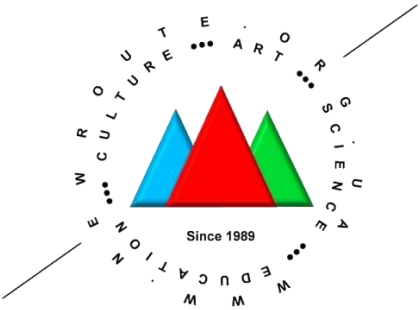

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ ВІДНОСИН В СУЧАСНИХ УМОВАХ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ ТА СВІТУ

Колективна монографія

СГ НТМ «Новий курс»

2022

Напрями удосконалення соціально-гуманітарних відносин в сучасних умовах розвитку України та світу

Колективна монографія

УДК 009:3(082)
Н27

Н27 **Напрями удосконалення соціально-гуманітарних відносин в сучасних умовах розвитку України та світу**: кол. моногр. – Харків: СГ НТМ «Новий курс», 2022. – 452 с.

ISBN 978-617-7886-38-8

Рецензенти

***Штулер Ірина Юріївна**, доктор економічних наук, професор,*
перший проректор ВНЗ «Національна академія управління»
***Погоріла Світлана Григорівна**, кандидат педагогічних наук,*
доцент кафедри славістичної філології, педагогіки і методики викладання
Білоцерківського національного аграрного університету
***Харченко Артем Вікторович**, кандидат історичних наук, доцент,*
доцент кафедри українознавства, культурології та історії науки
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»

Рецензенти п‟ятого розділу

***Антоненко Ірина Ярославівна**, доктор економічних наук, професор,*
професор кафедри туристичного та готельного бізнесу
Національного університету харчових технологій
***Бойко Маргарита Григорівна**, доктор економічних наук, професор,*
завідувач кафедри готельно-ресторанного бізнесу
Державного торговельно-економічного університету
***Шинкарьов Андрій Олексійович**, директор*
ДП «Туристичний оператор «УКРПРОФТУР».

Рекомендовано до друку редакційною колегією збірника наукових праць
«Соціально-гуманітарний вісник» (протокол №6-мн від 28.10.2022)

Колективна монографія присвячена актуальним напрямам удосконалення соціально-гуманітарних відносин в сучасних умовах розвитку України та світу. Досліджуються сучасні проблеми в сфері педагогіки, соціології, філософії, психології, соціальних комунікацій, спорту, фізичної культури, туризму, рекреації, мистецтвознавства, культурології, філології, історії, економіки, управління, права. Монографія буде корисною науковцям, викладачам, здобувачам вищої освіти, а також широкому колу осіб, які цікавляться питаннями сучасного розвитку соціально-гуманітарної сфери.

ISBN 978-617-7886-38-8

© СГ НТМ «Новий курс», 2022
© Автори, 2022

Зміст

Стор.

Передмова ... 6

Розділ перший.
Педагогіка, соціологія, філософія, психологія, соціальні комунікації ...

1.1. Formation of cartographic competence of students of universal educational institutions when studying a school geography course ... 7 7

1.2. Ecological tourism in nature-protected areas as a means of education for those seeking higher education ... 15

1.3. Professional training of future physical education teachers to use energy-saving technologies in physical education lessons ... 26

1.4. Функції професійної діяльності вчителя фізичної культури в умовах нової української школи ... 32

1.5. Особливості використання інформаційно-комунікаційних технологій в інклюзивній освіті ... 38

1.6. Архетип кордону у культурі пограниччя ... 47

1.7. Проблемне навчання хімії як технологія розвиваючої освіти учнів загальноосвітніх навчальних закладів ... 54

1.8. Політична філософія та культура сучасної української молоді ... 61

1.9. Психологічні акценти впливу тривожності на мотивацію діяльності старшокласників ... 75

1.10. Формування інклюзивного освітнього середовища у вимірі європейських стандартів ... 78

1.11. Future educators‟professional training organization for the formation of creative pedagogical activity ... 85

1.12. Аксіологічні аспекти буття науки: історія та сучасність ... 94

1.13. Методологічні підходи до формування працеохоронної компетентності майбутніх учителів ... 120

1.14. Розвиток метакогнітивних умінь у майбутніх фахівців в процесі професійної підготовки в коледжі ... 129

1.15. Роль політичної реклами в сучасному світі ... 132

Розділ другий.
Мистецтвознавство, культурологія, філологія, історія, фізична культура ... 135

2.1. Специфіка освіти майбутнього актора в українських закладах вищої освіти ... 135

2.2. Житлове будівництво давніх слов‟ян Верхнього Потисся ... 154
2.3. Центральна Азія і азійський вектор зовнішньої політики Китайської Народної Республіки (КНР) у системі соціально-гуманітарних відносин і політико-дипломатичних координат XX-XXI століття: теоретико-методологічний та історико-регіональний дискурси ... 162
Розділ третій.
Спорт, фізична культура, рекреація, туризм ... 181
3.1. Main trends in the health of youth ... 181
3.2. Особливості використання оздоровчої гімнастики та плавання на заняттях з фізичного виховання зі студентами, що мають захворювання пов‟язані з опорно-руховим апаратом ... 206
3.3. Вплив рухової активності на функціональний стан студентів ... 211
3.4. Можливості та реалії розвитку розважального туризму в Україні ... 214
3.5. Особливості психологічного клімату в командах кваліфікованих спортсменок (на прикладі волейболу) ... 225
3.6. Сучасні інноваційні технології спорту ... 248
Розділ четвертий.
Економіка, юриспруденція, політика, публічне адміністрування ... 261
4.1. Морально-етичні аспекти професійної діяльності прокурора ... 261
4.2. Інформаційна культура юриста в умовах формування інформаційного суспільства ... 268
4.3. Теоретичне підґрунтя дослідження резилентності соціально-економічної системи в умовах впливу глобальних тенденцій ... 284
4.4. Біоетичні та правові проблеми трансплантації органів та тканин ... 290
4.5. Information dangers in ukranian political sphere: (foreign and domestic experience):theoretical approaches ... 302
4.6. Features of hybrid type military conflicts ... 320
4.7. Особливості системного управління конкурентоспроможністю підприємства в умовах виходу на зовнішні ринки ... 323

Розділ п'ятий.
Туризм і гостинність: створення інноваційного конкурентоспроможного туристичного продукту ... 348
Передмова до розділу ... 348
5.1. Подорожування та мандрівництво на українських землях у XIII-XIV століттях ... 350
5.2. Особливості визначення обсягів внутрішнього туризму: теоретико-праксеологічні засади ... 358
5.3. Нематеріальна культурна спадщина України як туристичний ресурс культурного туризму ... 370
5.4. Створення інноваційного національного турпродукту як вимога часу ... 387
5.5. Інновації в менеджменті туризму та їх вплив на формування трендів розвитку ... 395
5.6. Інноваційні підходи у вищій туристичній освіті ... 405
5.7. Сучасний стан формування готовності здобувачів вищих освітніх закладів туристичного профілю до іншомовного спілкування ... 431
5.8. Метод проєктів як дієвий інструмент іншомовної підготовки фахівців туристичної галузі ... 440
Післямова ... 451

Передмова

У колективній монографії буде розглянуто актуальні напрями удосконалення соціально-гуманітарних відносин в сучасних умовах розвитку України та світу через призму педагогічних, соціологічних, філософських, психологічних, мистецтвознавчих, культурологічних, філологічних, історичних, спортивних, туристичних, рекреаційних, економічних, управлінських та правових аспектів.

Авторський колектив монографії представляють наступні науковці (інформацію подано мовою оригіналу рукопису автора): Angelica Vitaliivna Kurchatova, Arsenenko Iryna Anatoliivna, Donchenko Larysa Mykhailivna, Donets Iryna Anatoliivna, Hryshko Svitlana, Kateryna Anatoliivna Shapochka, Khrystova Tetiana, Kotova Olena, Levada Olga, Nepsha Oleksandr, Olena Berezovska-Chmil, Prokhorova Larysa, Sopotnytska Olena, Sukhanova Hanna, Yuliia Kobets, Zavialova Tetiana, Антонишин Андрій Павлович, Арестенко Валерій Вікторович, Бабушко Світлана Ростиславівна, Безносюк Олена Іванівна, Березовська Наталя Леонідівна, Галицька Майя Михайлівна, Гапотій Віктор Дмитрович, Гаріфуллін Максим Валерійович, Герасименко Людмила Борисівна, Глінчук Юлія Олександрівна, Дюжикова Тетяна Миколаївна, Дячкова Валерія Борисівна, Іванюк Уляна Володимирівна, Кирієнко Олександр Геннадійович, Козар Юрій Юрійович, Космін Леонід Георгійович, Кочан Василь Михайлович, Кравчук Ольга Юріївна, Кроншталь Галина Степанівна, Кулик Ірина Олександрівна, Лущик Марія Василівна, Маньковська Руслана Вікторівна, Олійник Ірина Сергіївна, Олійник Михайло О лександрович, Опанасюк Наталія Анатоліївна, Охріменко Алла Григорівна, Панасюк Марія Олександрівна, Пеняк Павло Степанович, Пітель Наталя Дмитрівна, Попович Сергій Іванович, Приймаченко Наталія Василівна, Продіус Юлія Іванівна, Проценко Андрій Анатолійович, Рекун Наталія Михайлівна, Сокол Тетяна Георгіївна, Старікова Галина Геньївна, Стеца Наталія Володимирівна, Суханова Ганна Петрівна, Фастовець Оксана Олексіївна, Ціватий Вячеслав Григорович, Чухланцева Наталя Вікторівна, Юрчук Людмила Василівна.

Інформаційну базу дослідження становили правові норми чинних законодавчих та інших нормативно-правових актів України та закордонних держав, щорічні звіти профільних установ, методичні та статистичні матеріали підприємств, закладів, установ, Державної служби статистики України, матеріали експертних досліджень, аналітичні огляди, опитування, анкетування, наукові та методичні публікації авторів.

7. Кайсаров А. Славянская и российская мифология. *Мифы древних славян. Велесова книга* / Сост.: А.И. Баженова, В.И. Вардугин. Саратов: Надежда, 1993. 320 с.
8. Краля О. В., Лисняк М. В. Ритуалы перехода – трансперсональная обыденность. *Московский психологический журнал*. №12. URL: http://magazine.mospsy.ru/nomer12/s16.shtml (Дата звернення: 10.10.2022).
9. Лотман Ю. М. О семиотическом механизме культуры. Избранные статьи: в 3-х т. Таллинн, 1993. Т. 3.
10. Мелетинский Е. М. Поэтика мифа. М.: Восточная литература, 2000. 406 с.
11. Мифы народов мира. Энциклопедия: в 2 т. М.: Советская энциклопедия, 1990. Т. 2. 719 с.
12. Платон. Собрание сочинений: в 4 т. М.: Мысль, 1994. Т.4. 830 с.
13. Поршнев Б. Ф. Противопоставление как компонент самосознания. М.: Наука, 1973. 15 с.
14. Пропп В. Я. Морфология сказки. Исторические корни волшебной сказки. М.: Лабиринт, 1998. 511 с.
15. Тэрнер В. Символ и ритуал. М.: Наука, 1983. 277 с.
16. Уваров М. С. Бинарный архетип: Эволюция идеи антиномизма в истории европейской философии и культуры. СПб.: БГТУ, 1996. 212 с.
17. Фрагменты ранних греческих философов. М.: Наука, 1989. Ч.1: От эпических теокосмогоний до возникновения атомистики. 576 с.
18. Хаусхофер К. Границы в их географическом и политическом значении. *Классики геополитики, XX век* / Сост.: С. Королев. М.: ООО «Издательство АСТ», 2003. С. 227-598.
19. Хейзинга Й. Homoludens. В тени завтрашнего дня. М.: Издательская группа «Прогресс», «Прогресс-Академия», 1992. 464 с.
20. Хоружий С. Человек и его три дальних удела. Новая антропология на базе древнего опыта. *Вопросы философии*. №1. 2003. С. 38-63.
21. Элиаде М. Очерки сравнительного религиоведения. Избранные сочинения. М.: Научно-издательский центр «Ладомир», 1999. 488 с.
22. Якимович А. «Свой-чужой» в системах культуры. *Вопросы философии*. №4. 2003. С. 48-61.
23. Behrend H. Spirit possession. Modernity & power in Africa. Madison Univ. of Wisconsin press, 1999. 170 p.

Дюжикова Тетяна Миколаївна
Кандидат педагогічних наук, доцент
Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького
Арестенко Валерій Вікторович
Кандидат педагогічних наук, доцент
Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького
Кулик Ірина Олександрівна
Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

1.7. Проблемне навчання хімії як технологія розвиваючої освіти учнів загальноосвітніх навчальних закладів

У разі науково-технічного прогресу вимоги до функції навчання постійно зростають. Суспільству потрібні люди, які вміють творчо мислити, вирішувати поставлені перед ними завдання. Тому навчання не може обмежуватись передачею простої суми знань. Не менш важливим завданням є формування діалектичного, системного мислення школяра у процесі вчення. Серед існуючих методичних підходів найбільше відповідає цим завданням проблемне навчання.

Існує безліч підходів до визначення поняття проблемного навчання. Слушною є думка О. М. Топузова, про те, що проблемне навчання є

навчальним процесом, який пропонує створити у свідомості учнів під керівництвом учителя проблемні ситуації та організувати активну самостійну діяльність учнів щодо їх вирішення, в результаті чого виникає творче оволодіння знаннями, уміннями, навичками та розвитком здібностей мислення [14, с. 145].

М. Махмутов визначає проблемне навчання як цілеспрямовану діяльність учителя й учнів з постановки навчальних проблем, їх формулювання, висунення гіпотез, їх обґрунтування й перевірки [8].

У розумінні І. Кучеренко технологія проблемного навчання – це спроектована вчителем організація процесу активного оволодіння учнями новими знаннями і способами дій, під час якого нові знання не даються учневі в готовому вигляді, а здобуваються ним під час розв"язування проблеми, сконструйованої педагогом [7, с. 17].

За визначенням М. М. Фіцули [15] проблемне навчання – один із типів розвивального навчання, суть якого полягає у формулюванні проблемних завдань, проблемному викладі й поясненні знань, у різноманітній самостійній роботі.

На думку І. В. Коцюрбак зазанчає, що задля ефективного впровадження проблемного навчання використовують такі способи

• Проблемне викладання це спосіб організації при недостатньому обсязі знань в учнів, напочатку навчання.

• Пошукова бесіда форма використання проблемного навчання, коли учні, спираючись на вже відомий їм матеріал, під керівництвом учителя шукають та самостійно знаходять відповідь на поставлене проблемне питання.

• Самостійна пошукова та дослідницька діяльність вища форма самостійної навчальної діяльності, можлива лише для учнів з достатніми знаннями та умінням висувати гіпотези [5, с. 182].

Більшість науковців та практиків схиляються до того, що проблемне навчання − це розвиваюче навчання, оскільки мислити людина починає лише тоді, коли він потребує щось зрозуміти [4, 9, 10, 11, 12, 14, 15]. А така потреба виникає найкраще за умов проблемного навчання. Отже, завдання, яке стоїть перед учителем у рамках проблемного навчання, − визначити, як і коли його використати. Учні повинні вирішувати проблеми, які ставить перед ними вчитель. Головне під час здійснення проблемного навчання − проаналізувати зміст, щоб виявити у ньому проблеми, та був побудувати їх у порядку підпорядкування одне одному. І тут використання проблемного навчання набуває властивість системності, що дуже важливо у розвиток мислення.

Наприклад, ідея залежності властивостей речовин від їх складу є центральною проблемою, що розглядається у різних конкретних темах. Вирішення цієї спільної проблеми залежить від більш приватних. Після вивчення теорії будови атома загальніша проблема залежності властивостей елементів від будови їх атомів може розчленовуватися у

процесі розв‟язання на приватні: чому подібні властивості у Літію та Натрію? Чому періодично змінюються властивості елементів? Чому, незважаючи на порушення послідовності зростання відносних атомних мас, Аргон та Калій мають відповідно порядкові номери 18 та 19, а не навпаки? Іншими словами, на кожному щаблі навчання свої проблеми, які учні вирішують залежно від рівня підготовки з предмету та свого розвитку.

Навчальні проблеми легко виявляються при встановленні зв‟язків між теоріями і фактами, між теоріями і поняттями, між окремими поняттями та виявленим фактом різної поведінки речовин у розчині, а проблема визначення оптимальних умов для виробництва аміаку – на основі закономірностей реакції його синтезу та можливостей виробничих апаратів – при встановленні зв‟язків між системами понять про хімічну реакцію та про основи хімічного виробництва. Проблеми пояснення властивостей речовин з урахуванням їх будови і, навпаки, висновок про будову речовини з урахуванням його властивостей виникають щодо виявлення зв‟язків між теорією будови речовини і системою понять про речовину.

Отже, щоб знайти навчальну проблему, необхідно проаналізувати зміст, а щоб це зробити, потрібно передусім розкрити його структуру, тобто виділити елементи змісту та зв‟язку з-поміж них, і навіть внутрішньопредметногозв‟язку з попередніми і наступними темами. Наприклад, щодо властивостей амоніаку спочатку характеризують будову атомів елементів Нітрогену і Гідрогену, будову молекули амоніаку, визначають ступеня окислення атомів Нітрогену і Гідрогену в амоніак, та був хімічні властивості цієї сполуки.

Тут вирішується кілька проблем. Навіть на першому етапі уроку щодо складу амоніаку можна непросто інформативно повідомити, що його формула NH_3, а зв‟язок між атомами полярна, а запропонувати учням обгрунтувати склад цієї сполуки, тобто встановити зв‟язок між складом сполуки і будовою його атомів. Пояснити, наприклад, яка існує залежність між полярним зв‟язком у молекулі амоніаку та його взаємодією з водою та кислотами, припустити, виходячи зі ступеня окислення Нітрогену в амоніаку, поведінка його в окисно-відновних реакціях, спробувати підібрати приклади таких реакцій за участю амоніаку.

Установивши на уроках зв‟язокміж властивостями Нітрогену з Оксигеном, базуючись на теоретичній концепції про сутність процесу дисоціації, пояснити, чому розчинихлоридної і сульфідної кислот мають кислу реакцію, а амоніаку − лужну. Це створює умови для подальшого узагальнення відомостей про леткі сполуки з Гідрогеном елементів різних груп періодичної системи. Постановка проблемного питання про те, до якого максимального позитивного ступеня окислення може окислюватися атом Нітрогену у складі амоніаку, дозволить здійснити перспективний внутрішньопредметний зв‟язок із матеріалом про нітратну кислоту.

Таким чином, проблемне навчання практично можливе на будь-якому етапі навчання, але по-різному реалізується залежно від хімічного змісту навчального матеріалу та вікових особливостей учнів.

Ознаки навчальної проблеми такі: наявність проблемної ситуації, готовність суб'єкта пошуку рішення, можливість неоднозначного шляху вирішення. Їх вважатимуть умовами здійснення проблемного навчання.

Науковці [2, 3, 8, 14] виділяють такі етапи здійснення проблемного підходу:

Перший етап. Підготовка до сприйняття проблеми. На цьому етапі проводиться актуалізація знань, які необхідні для того, щоб учні могли вирішити проблему, оскільки за відсутності необхідної підготовки вони не можуть розпочати вирішення.

Наприклад, якщо поставити перед учнями питання, чому речовини, що мають однаковий кількісний і якісний склад, мають різні властивості, ця найважливіша хімічна проблема не викличе потреби її вирішувати, тому що їх знань поки що недостатньо.

Другий етап. Створення проблемної ситуації. Це найвідповідальніший і складний етап проблемного підходу, який характерний тим, що учень не може виконати завдання, поставлене перед ним вчителем, за допомогою наявних знань і повинен доповнити їх новими. Учень повинен усвідомити причину цієї проблеми. Проте проблема має бути посильною. Клас може бути готовий для її вирішення, але учні повинні отримати установку до дії. Вони приймуть завдання до виконання, коли буде чітко сформульовано проблему.

Третій етап. Формулювання проблеми − це результат виниклої проблемної ситуації. Вона вказує, що учні мають направити свої зусилля, яким питання шукати відповідь. Це пізнавальне завдання, яке ставить перед учнями вчитель. Якщо учні систематично залучаються до вирішення проблем, можуть сформулювати проблему самі.

Четвертий етап. Процес вирішення проблеми. Він складається з кількох ступенів: а) висування гіпотез; б) побудова плану рішення перевірки кожної гіпотези; в) підтвердження чи спростування гіпотези.

П'ятий етап. Доказ правильності обраного рішення, підтвердження його, якщо можливо, практично.

Способи створення проблемних ситуацій.

Етап створення проблемної ситуації вимагає від учителя великої майстерності.

У методиці навчання хімії способи створення проблемної ситуації сформульовані в такий спосіб.

1. Демонстрація або повідомлення деяких фактів, які учням невідомі та вимагають для пояснення додаткової інформації. Вони спонукають до пошуку нових знань. Наприклад, вчитель демонструє алотропні видозміни елементів і вимагає пояснити, чому вони можливі або, наприклад, учні ще

не знають, що хлорид амонію може заганятися, а їм пропонують питання, як розділити суміш амонію хлориду і хлориду Калію.

2. Використання протиріччя між наявними знаннями та фактами, що вивчаються, коли на підставі відомих знань учні висловлюють неправильні судження. Наприклад, вчитель ставить запитання: чи може при пропусканні оксиду Карбону (IV) через вапняну воду вийти прозорий розчин? Учні виходячи з попереднього досвіду відповідають негативно, а вчитель показує досвід із заснуванням гідрокарбонату Кальцію.

3. Пояснення фактів виходячи з відомої теорії. Наприклад, чому при електролізі розчину сульфату Нітрогену на катоді виділяється Гідроген, а аноді − Оксиген? Учні повинні відповісти на запитання, користуючись довідковими таблицями: рядом напруг металів, рядом аніонів, розташованих у порядку зменшення здатності до окислення, і відомостями про окислювально-відновну сутність електролізу.

4. За допомогою відомої теорії будується гіпотеза, а потім перевіряється практикою. Наприклад, чи буде етанова кислота як органічна кислота виявляти загальні властивості кислот? Учні висловлюють припущення, вчитель ставить експеримент, та був дається теоретичне пояснення.

5. Знаходження раціонального шляху вирішення, коли задані умови та дається кінцева мета. Наприклад, вчитель пропонує експериментальне завдання: дано три пробірки з речовинами. Визначити ці речовини найкоротшим шляхом з найменшим числом проб.

6. Знаходження самостійного рішення за заданих умов. Це вже творче завдання, для вирішення якого недостатньо уроку. Потрібно дати учням подумати вдома, використати додаткову літературу, довідники. Наприклад, підібрати умови для певної реакції, знаючи властивості речовин, що вступають до неї, висловити припущення щодо оптимізації досліджуваного виробничого процесу.

7. Принцип історизму також створює умови для проблемного навчання. Наприклад, пошук шляхом систематизації хімічних елементів, що призвело зрештою Д. І. Менделєєва до відкриття періодичного закону. Численні проблеми, пов‟язані з поясненням взаємного впливу атомів у молекулах органічних речовин на основі електронної будови, є відображенням питань, що виникали в історії розвитку органічної хімії [3, с. 38-39; 5, с. 182].

Також аналіз наукових джерел показує, що створювати проблемні ситуації та розв‟язувати їх можливо за допомогою різних методів, а також із використанням різних видів хімічного експерименту – демонстрацій, лабораторних дослідів, практичних робіт.

Проблемний експеримент − це форма застосування хімічного експерименту в навчанні, що дає можливість створити проблемну ситуацію і викликати інтерес в учнів до пошуку причин спостережуваного явища. Проблемний і дослідницький експеримент − поняття неоднозначні.

Проблемний експеримент ставить проблему в процесі навчання (шляхом створення протиріч, несподіванок, невідповідностей), а дослідницький експеримент спрямований на її розв‟язання [1, с. 182].

Посилення дослідницької функції експерименту в навчанні хімії створює підґрунтя для його застосування у проблемному навчанні. Демонстраційні та лабораторні досліди у процесі проблемного навчання можуть, по-перше, бути засобом для створення проблемних ситуацій і, по-друге, використовуватись для їх розв‟язання. З огляду на це, дослідники виокремлюють проблемний та дослідницький експеримент, перший із яких розглядають як форму застосування хімічного експерименту в навчанні, що дає можливість організовувати (створювати) проблемну ситуацію та викликати інтерес учнів до пошуку причин спостережуваних явищ, а дослідницький експеримент – це експеримент, спрямований на розв‟язання проблемної ситуації [6, с. 71].

Таким чином, хімічний експеримент в системі проблемного навчання хімії дає можливість школярам оволодіти логічним мисленням, спостерігати та робити висновки, а також сприяє підвищеннню зацікавленості до навчального предмету «хімія».

При використанні проблемного підходу слід пам‟ятати, що тільки тоді можна говорити про розвиток мислення, коли проблемні ситуації використовуються регулярно, змінюючи одна одну, тобто характеризуються динамічністю.

Найбільш вдало знайденою проблемною ситуацією слід вважати таку, коли проблему формулюють самі учні.

Вчитель при реалізації проблемного навчання будує взаємини із класом так, щоб учні змогли проявити ініціативу, висловити припущення, іноді неправильні, але під час дискусії спростують інші учні.

Кожне припущення має бути обґрунтованим. Слід відрізняти гіпотезу від вгадування, що не має нічого спільного із проблемним навчанням.

Питання вчителя повинні обов‟язково мати проблемний характер. Якщо вчитель висловлює своє припущення, він його також доводить. Щоб уміло керувати дискусією та спрямовувати її в потрібне русло, потрібна серйозна теоретична підготовка та глибоке знання предмета.

Не обов‟язково, щоби на уроці використовувалися всі етапи проблемного навчання. У пояснення можна охоплювати окремі питання проблемного характеру. Наприклад, щодо електролізу розчину хлориду Натрію можна порушити питання, чому на катоді відновлюється не іон Натрію, а іон Гідрогену, і запропонувати учням з урахуванням електрохімічного низки напруг пояснити причину цього явища. Якщо ж питання вимагає лише репродуктивної відповіді, його проблемним вважати не можна.

Як і будь-який методичний підхід, проблемне навчання має не лише позитивні, а й негативні сторони.

Важливою позитивною стороною проблемного навчання є його розвиваючий характер. Виклад матеріалу робиться більш доказовим і тому переконливим. Учні мислять творчо, діалектично, привчаються до пошуку. Навчання з використанням такого підходу більш емоційне, що сприяє підвищенню інтересу до навчання, маєвиховний аспект, так як це формує переконання і в кінцевому рахунку світогляд, забезпечує міцність знань, так як знання, здобуті шляхом самостійного пошуку, завжди утримуються свідомістю довше отриманих у готовому вигляді.

В результаті здійснення проблемного підходу учні набувають нових знань, встановлюють нові зв‟язки між відомими та невідомими фактами та поняттями.

Проблемне навчання можна використовувати як спосіб діагностики інтелектуальних можливостей учнів.

До недоліків проблемного підходу слід віднести слабку керованість розумовим процесом. Однак у цьому полягає його перевага, оскільки творче мислення вимагає свободи. Здійснення проблемного підходу потребує набагато більше часу.

Із вище зазначеного можна зробити наступні висновки:

Розвиток учнів у процесі навчання хімії – це частина проблеми, що стоїть перед школою, – проблеми формування всебічно розвиненої особистості. Для розвитку навчання хімії в школі є всі необхідні передумови: у дидактиці та психології розроблені його теоретичні основи, у методиці хімії зазначені засоби його реалізації. Завдання методики − дати до рук вчителя конкретні рекомендації щодо реалізації принципів навчання в курсі хімії середньої школи.

Навчання хімії, що розвиває, − одна з актуальних проблем сучасної методики. Засобами розвитку учнів у навчанні хімії є система змісту та активний характер навчального процесу, що забезпечується різними шляхами, зокрема проблемним навчанням.

Проблемне навчання −найважливіший засіб розвитку учнів. Методика проблемного навчання визначається змістом предмета та пізнавальними можливостями учнів.

Проблемне навчання, як і навчальний процес загалом, має властивість системності. Проблеми може бути поставлені під час встановлення зв'язків між структурними елементами змісту, і навіть під час використання принципу історизму.

Головним етапом у проблемному навчанні є створення проблемної ситуації у різний спосіб. При проблемному навчанні змінюється методика ведення уроку вчителем, який повинен мати вміння вести дискусію на уроці.

Отже, удосконалення процесу навчання учнів шляхом застосування технології проблемного навчання є одним із важливих напрямів досягнення якісно нового рівня у вивченні шкільного курсу хімії. Воно органічно вплітається у пошук інноваційних технологій формування

теоретичних і практичних знань школярів з хімії, за яких особистість учня, розвиток його інтелекту і творчих здібностей перебувають у центрі навчально-виховного процесу.

Джерела
1. Авксьон Ю. Д., Бабенко О. М. Хімічний експеримент з органічної хімії в системі проблемного навчання. *Природничі науки : збірник наукових праць*. Суми, 2013. Вип. 10. С. 180-183.
2. Герлун Н. Проблемне навчання як засіб формування пізнавальних творчих здібностей учнів. *Директор школи*. 2006. № 27- 28. С. 22-27.
3. Зав"ялова Т. В. Технологія проблемного навчання при вивченні шкільного курсу географії. *Сучасне суспільство: кол. моногр*. Харків: СГ НТМ «Новий курс», 2022. С. 37-43.
4. Зламанюк Л. Проблеми навчання хімії: наше бачення їх розв"язування. *Біологія і хімія в школі.* 2003. №3 С. 7-8.
5. Коцюрбак І. В. Методичні основи проблемного навчання хімії учнів старшої школи. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції *«Методика навчання дисциплін у середній та вищій школі» (ХХІІІ КАРИШИНСЬКІ ЧИТАННЯ)*, м. Полтава, 19-20 травня 2016 р. / за заг. ред. проф. М. В. Гриньової. Полтава: ПП «Астрая», 2016. С. 181-185.
6. Коцюрбак І. В. Проблемне навчання хімії учнів основної школи. URL: http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/16282/1/25.pdf (Дата звернення: 15.10.2022).
7. Кучеренко І. Технологія проблемного навчання української мови: сутність та лінгводидактичний потенціал. *Українська мова і література в школі*. 2018. № 3. С. 14-21.
8. Махмутов М. И. Теория и практика проблемного обучения. К.: Татарс. книжн. изд-во, 1972. 551 с.
9. Мудрик А. Проблемно-розвиваюче навчання як засіб розвитку пізнавального інтересу на уроках хімії. *Наука. Освіта. Молодь* : матеріали XIII Всеукраїнської наукової конференції студентів та молодих науковців (Умань, 22 квітня 2020 р.): у 2-х ч. / за ред. О. І. Безлюдного. Умань: Візаві, 2020. Ч. 2. С. 139-142.
10. Павленко В. В. Проблемне навчання: становлення, сутність, перспективи. *Цілі та результати освітніх реформ: українсько-польський діалог:* матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 15-16 травня 2013 р., м. Київ. К.: Київ. ун-т Б. Грінченка, 2013. С. 126-134.
11. Савчин М. М. Проблемне навчання як засіб реалізації діяльнісного і компетентнісного підходів у шкільному курсу географії. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології.* 2012. №4 (22). С. 200-207.
12. Селевко Г. К. Проблемне навчання. *Шкільні технології*. 2006. № 2. С. 61-66.
13. Топузов О. Проблемна ситуація в теорії проблемного навчання. *Шлях освіти*. 2007. № 1. С. 12-16.
14. Топузов О. М. Проблемне навчання географії в школі: теорія і практика: Монографія. К.: Фенікс, 2007. 304 с.
15. Фіцула М. М. Педагогіка: навч. посібник. Київ: Академвидав, 2006. 560 с.

Панасюк Марія Олександрівна
Національний університет «Острозька академія»

1.8. Політична філософія та культура сучасної української молоді

Актуальність .Нас обурює і викликає стійке незадоволення проваджувана Російською Федерацією політика мілітаризації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Вивчення дитсадківцями напам"ять пропагандистських віршів з чітким політичним забарвленням. Вбирання малюків у військову форму та участь у імітації військових парадів до відзначення пам"ятних дат. Діти не мають можливості заперечити проти своєї участі чи поставити під сумнів авторитет вчителів-організаторів – у силу віку. Батьків, очевидно, усе влаштовує. Особливо це почало зачіпати нас, коли у ідеологічну пастку дорослих почали потрапляти діти з окупованих Росією українських територій. Ми інтуїтивно відчуваємо хибність картини світу, що багаторічно формується у російських підлітків, а

Післямова

У колективній монографії було розглянуто актуальні напрями удосконалення соціально-гуманітарних відносин в сучасних умовах розвитку України та світу через призму педагогічних, соціологічних, філософських, психологічних, мистецтвознавчих, культурологічних, філологічних, історичних, спортивних, туристичних, рекреаційних, економічних, управлінських та правових аспектів.

Над колективною монографією працювали автори, які представляють наступні профільні наукові, науково-педагогічні, творчі та мистецькі заклади та установи (інформацію подано мовою оригіналу рукопису автора): Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, V.O. Sukhomlynskyi National University of Mykolaiv, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Академія праці, соціальних відносин і туризму, Відокремлений структурний підрозділ ЗВО «Міжнародний університет розвитку людини «Україна» Рівненський інститут, Всеукраїнський центр вишивки та килимарства, Державний університет інтелектуальних технологій та зв‟язку, Запорізький державний медичний університет, Запорізький національний університет Україна, Інститут історії України Національної академії наук України, Інститут українознавства ім. І. Крип‟якевича Національної академії наук України, Київський національний торговельно-економічний університет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Комунальний заклад вищої освіти «Рівненська медична академія» Рівненської обласної ради, Луганський державний медичний університет, Львівський національний університет Імені Івана Франка, Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, Мукачівський державний університет, Наукове товариство історії дипломатії та міжнародних відносин, Національна асоціація адвокатів України, Національна спілка журналістів України, Національний університет «Запорізька політехніка», Національний університет «Львівська політехніка», Національний університет «Одеська політехніка», Національний університет «Острозька академія», Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова, Національний університет фізичного виховання і спорту України, Рівненський державний гуманітарний університет, Туристична асоціація України, Харківська державна академія культури, Харківський національний університет внутрішніх справ, Харківський національний університет радіоелектроніки.

Видавництво висловлює щиру подяку колективу авторів за їх роботу та особистий внесок у розвиток вітчизняної науки.

Наукове видання

Angelica Vitaliivna Kurchatova, Arsenenko Iryna Anatoliivna,
Donchenko Larysa Mykhailivna, Donets Iryna Anatoliivna, Hryshko Svitlana,
Kateryna Anatoliivna Shapochka, Khrystova Tetiana, Kotova Olena, Levada Olga,
Nepsha Oleksandr, Olena Berezovska-Chmil, Prokhorova Larysa, Sopotnytska Olena,
Sukhanova Hanna, Yuliia Kobets, Zavialova Tetiana, Антонишин Андрій Павлович,
Арестенко Валерій Вікторович, Бабушко Світлана Ростиславівна,
Безносюк Олена Іванівна, Березовська Наталя Леонідівна,
Галицька Майя Михайлівна, Гапотій Віктор Дмитрович,
Гаріфуллін Максим Валерійович, Герасименко Людмила Борисівна,
Глінчук Юлія Олександрівна, Дюжикова Тетяна Миколаївна,
Дячкова Валерія Борисівна, Іванюк Уляна Володимирівна,
Кирієнко Олександр Геннадійович, Козар Юрій Юрійович,
Космін Леонід Георгійович, Кочан Василь Михайлович,
Кравчук Ольга Юріївна, Кроншталь Галина Степанівна,
Кулик Ірина Олександрівна, Лущик Марія Василівна,
Маньковська Руслана Вікторівна, Олійник Ірина Сергіївна,
Олійник Михайло Олександрович, Опанасюк Наталія Анатоліївна,
Охріменко Алла Григорівна, Панасюк Марія Олександрівна,
Пеняк Павло Степанович, Пітель Наталя Дмитрівна, Попович Сергій Іванович,
Приймаченко Наталія Василівна, Продіус Юлія Іванівна,
Проценко Андрій Анатолійович, Рекун Наталія Михайлівна,
Сокол Тетяна Георгіївна, Старікова Галина Геньївна,
Стеца Наталія Володимирівна, Суханова Ганна Петрівна,
Фастовець Оксана Олексіївна, Ціватий Вячеслав Григорович,
Чухланцева Наталя Вікторівна, Юрчук Людмила Василівна.

Напрями удосконалення соціально-гуманітарних відносин в сучасних умовах розвитку України та світу

Колективна монографія

Видання українською та англійською мовами

Формат 60х84/16. Гарнітура Times New Roman. Друк. арк. – 32.

Видавець СГ НТМ «Новий курс»
Вул. Манізера, 3, м. Харків, 61002, Україна
Тел.: 097-044-03-09, e-mail: nr1989@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції: серія ДК № 6392 від 07.09.2018.

Свідоцтво про державну реєстрацію інформаційного агентства як суб'єкта інформаційної діяльності КВ №894-716Р від 16.08.2022.